

Pocztówka z prowincji

Czas trwania wystawy: 14.02.2025 - 9.03.2025

Miejsce: Biuro Wystaw Artystycznych, al. Niepodległości 19, Zielona Góra

Artystki i Artyści: Andrzej Bobrowski, Krzysztof Balcerowiak, Marta Chudy, Oskar Dawicki, Stefan Ficner, Tomasz Jurek, Maciej Kozłowski, Maciej Kurak, Kamila Lukaszczyk, Maryna Mazur, Agnieszka Maćkowiak, Maja Michalska, Witold Modrzejewski, Monika Pich, Maksymilian Skorwider, Piotr Szurek, Michał Tatarkiewicz, Radosław Włodarski

Autor tekstu: Maciej Kurak

Globalne ujęcie zjawisk społecznych, kulturowych i gospodarczych we współczesnym świecie ma na celu ukazanie uniwersalnych cech dzisiejszej rzeczywistości. Taki sposób przedstawienia wiąże się z możliwościami, które nie byłyby osiągalne przy badaniach prowadzonych w wąskim zakresie. Próba takiego szerokiego spojrzenia pozwala dostrzec zależności i struktury w sposób bardziej uogólniony, co sprzyja lepszemu zrozumieniu mechanizmów rządzących współczesnym światem. Pomija się wówczas pewne istotne szczegóły, jednak taki sposób działania umożliwia ujawnienie relacji i zasad funkcjonowania procesów, które przy wąskim oglądzie pozostają niewidoczne. Dzięki temu możliwe jest dostrzeżenie szerszego kontekstu i długofalowych konsekwencji zachodzących zmian. To właśnie takie podejście było charakterystyczne dla metodologii systemu-świata, opartej na analizie długiego trwania (*longue durée*)¹ oraz relacji między centrum a peryferiami, którą stosował Immanuel Wallerstein. Przyjęcie szerokiej perspektywy nie oznacza oderwania się od konkretności ani nie prowadzi do utraty związków z rzeczywistością. Wręcz przeciwnie – pozwala lepiej zrozumieć mechanizmy kształtujące współczesny świat. Uniwersalne cechy zjawisk społecznych i ekonomicznych stanowią ich ogólne własności, które ujawniają się w określonych momentach dziejowych, nadając im charakterystyczną formę i dynamikę. Według Wallersteina kluczowym czynnikiem kształtującym współczesną rzeczywistość społeczną w długookresowej perspektywie jest system oparty na akumulacji kapitału, który determinuje globalne podziały, relacje władzy oraz struktury gospodarcze. W ujęciu historycznym system ten jest obecnie dominującym modelem organizacji społeczno-ekonomicznej, wpływającym na sposób działania człowieka, strukturę sił wytwórczych oraz, w ostatecznym rozrachunku, na decyzje podejmowane przez jednostki. Kształtuje on polaryzację społeczną, dzieląc świat na regiony o różnym poziomie rozwoju – wysoko rozwinięte centrum oraz mniej uprzywilejowane półperyferie i peryferie, które pozostają w zależności ekonomicznej i strukturalnej od rdzenia systemu-świata. Centrum to najczęściej utożsamiane jest z regionami kultury zachodniej, które narzucają pozostałym częściom świata normy społeczne, ekonomiczne i polityczne, sprzyjające utrzymaniu dominującego modelu globalnych zależności. System ten nie tylko utrwała podziały między regionami, ale także pogłębia wewnętrzne rozwarstwienie społeczne zarówno na peryferiach, jak i w samym centrum. W efekcie prowadzi do wyraźnego podziału na zamożniejsze i mniej uprzywilejowane grupy społeczne, wzmacniając istniejące struktury władzy oraz nierówności ekonomiczne. Tym samym, nawet w najbardziej rozwiniętych regionach świata, system ten przyczynia się do utrzymania i pogłębiania społecznych hierarchii oraz koncentracji kapitału w rękach elit, co dodatkowo ogranicza mobilność społeczną i reprodukuje istniejące mechanizmy dominacji. W konsekwencji można więc być sklasyfikowanym jako mieszkaniec półperyferii - np. Polski, a jednocześnie żyć na prowincji tego obszaru².

Tereny prowincjonalne, w porównaniu z obszarami miejskimi, charakteryzują się bardziej jednorodną i mniej dynamiczną strukturą społeczną, co sprzyja silniejszemu uwidacznianiu się cech typowych dla dominujących wzorców zachowań społecznych w danym okresie. Mniejsza mobilność oraz ograniczona różnorodność społeczna sprawiają, że procesy zachodzące w szerszej skali są tam bardziej

---

¹ Termin "*longue durée*" pochodzi z historiografii szkoły Annales (Fernand Braudel) i oznacza badanie długoterminowych struktur historycznych zamiast krótkotrwałych wydarzeń.

² Ostatecznie, na przykład, mała miejscowość pod Poznaniem jest prowincją względem tego miasta, lecz sam Poznań pozostaje prowincjonalny w odniesieniu do Warszawy, która z kolei zajmuje peryferyjną pozycję na tle regionów Europy Zachodniej.

stabilne i wyraźniej zauważalne w swojej charakterystycznej formie. To właśnie na prowincji najmocniej ujawniają się mity społeczne, idee populistyczne oraz reakcje na pojawiające się nowe wzorce kulturowe, wynikające z procesów uspołecznienia, takich jak rosnąca wrażliwość na heterogeniczność wspólnoty. W tego typu środowisku często dostrzega się postawy ksenofobiczne, nacjonalistyczne oraz nietolerancję wobec zachowań odbiegających od przyjętych norm. Są one wyrazem mechanizmów obronnych, mających na celu zachowanie istniejącego porządku społecznego i ograniczenie wpływu potencjalnych, gwałtownych zmian. Chęć zatrzymania czasu i utrzymania nienaruszonego porządku sprawia, że implementacja norm i wzorców funkcjonowania pochodzących z obszarów centralnych napotyka na opór. Prowincja, będąc bardziej odizolowaną, w wyraźniejszy sposób uwypukla konsekwencje reguł kształtowanych poza jej granicami, co prowadzi do ich modyfikacji i dostosowania do lokalnych realiów. W tym kontekście przestrzenie te często utożsamia się z obszarami wpisującymi się w koncepcję Foucaultowskiej heterotopii³. Należy jednak podkreślić, że nawet w swoim skrajnym wymiarze prowincja nie tyle zniekształca czy deformuje wzorce społeczne, ile raczej je uwydatnia, ukazując ich najbardziej wyraziste i utrwalone formy. To właśnie te przestrzenie stają się obszarami, na których prowadzone obserwacje i badania mogą przyczynić się do lepszego zrozumienia mechanizmów kształtujących postawy społeczne. Dzięki temu możliwe jest wcześniejsze rozpoznanie i przeciwdziałanie zjawiskom niekorzystnym dla procesów uspołecznienia, które w bardziej zróżnicowanych i dynamicznych społecznościach centralnych mogą pozostawać mniej widoczne. W szczególności prowincja staje się obszarem, w którym prowadzone obserwacje i badania mogą przyczynić się do opracowania alternatywnych rozwiązań oraz zapobiegania niekorzystnym tendencjom utrudniającym proces uspołecznienia. Chociaż w dynamicznych i zróżnicowanych społeczeństwach obszarów centralnych pewne mechanizmy społeczne mogą pozostawać mniej widoczne, na prowincji ujawniają się one w bardziej wyrazistej i skoncentrowanej formie, co umożliwia ich wcześniejsze rozpoznanie i analizę. W szczególności prowincja staje się miejscem, gdzie prowadzone obserwacje i badania pozwalają na opracowanie alternatywnych rozwiązań oraz przeciwdziałanie niekorzystnym tendencjom utrudniającym proces uspołecznienia. W dużych, dynamicznych i zróżnicowanych społeczeństwach obszarów centralnych pewne zjawiska społeczne mogą pozostawać trudne do uchwycenia, natomiast na prowincji ujawniają się one w bardziej wyrazistej i skoncentrowanej formie, co sprzyja ich wcześniejszemu rozpoznaniu i analizie, a tym samym lepszemu zrozumieniu dynamiki przemian społecznych.

W tym kontekście prowincja nie powinna być postrzegana jedynie jako obszar zacofania czy społecznej stagnacji, lecz raczej jako przestrzeń, w której w wyraźny sposób uwidaczniają się fundamentalne mechanizmy rządzące społeczeństwem. To właśnie tam globalne procesy adaptowane są do lokalnych warunków, często podlegając reinterpretacji i przekształceniom, które ujawniają ich rzeczywiste konsekwencje. Dzięki temu analiza prowincji pozwala nie tylko na głębsze zrozumienie dynamiki społecznych przemian, ale także na dostrzeżenie ukrytych napięć i mechanizmów obronnych, które kształtują zbiorową świadomość. Wnikliwe badanie tych procesów daje szansę na lepsze przewidywanie przyszłych kierunków rozwoju oraz wypracowanie bardziej adekwatnych strategii społecznych i kulturowych, uwzględniających zarówno globalne tendencje, jak i lokalne specyfiki.

Maciej Kurak

---

³ Heterotopia, w nawiązaniu do koncepcji Michela Foucaulta, to miejsce rządzące się własnym czasem i funkcjonujące według odmiennych zasad. Jest to przestrzeń „bezczywności” lub izolacji, obejmująca między innymi szpitale, więzienia, miejsca kultu religijnego, internaty oraz inne obszary wykluczenia lub separacji.